

Mødet afholdes i Borgerhuset, Rødekrohallen, Østergade 40c, Rødekro.

Nødpenge fra afstemningstiden i Slesvig 1919-1921 - propaganda eller pengemaskine?

AF KLAUS TOLSTRUP PETERSEN

Konklusion:

Som illustreret i denne artikel var nødpengene i det dansk-tyske grænseland langt fra kun en nødforanstaltning som betalingsmiddel. Op til folkeafstemningerne i 1920 opstod en særlig form for nødpenge, der kan betegnes som "plebiscitpenge". De blev brugt til at advokere nationale dagsordner i tiden både før og efter folkeafstemningerne og udtrykker de forhåbninger, glæder og skuffelser, som var fremherskende ved folkeafstemningerne i Slesvig i 1920. De er dermed billeder på historien om grænsedragningen mellem Danmark og Tyskland i årene 1919-1921 og et vidnesbyrd om sindsstemningen i Slesvig i en tid, hvor der var meget på spil.

Til trods for at plebiscitpengene havde vidt forskellige motiver og budskaber, falder størstedelen ind under en af følgende fire kategorier. Den første kategori består af de sedler, der blev udstedt før folkeafstemningerne i 1920 og fungerede som enten dansk eller tysk propaganda under selve afstemningskampen. Den anden kategori omfatter sedler, der blev udstedt efter folkeafstemningerne og udtrykker utilfredshed med resultaterne. Denne type sedler blev udstedt både af dansksindede, som håbede at mere af Slesvig og i hvert fald Flensborg ville blive dansk, og af tysksindede, hvor mange så tabet af Nordslesvig som en national ydmygelse. Den tredje kategori er de sedler, som i mere eller mindre udpræget grad fejrer resultatet af folkeafstemningerne.

I Nord-slesvig fejrede de dansksindede udsigten til at blive en del af Danmark, mens det i Mellemslesvig var tyskerne, der glædede sig over, at det var lykkedes at holde fast i Flensborg og Mellemslesvig. Den fjerde kategori udgøres af de neutrale plebiscitsedler, der hverken viste støtte til den danske eller den tyske sag. I starten synes motiverne for at udstede plebiscitpenge reelt at have været et behov for at afhjælpe pengemanglen i Tyskland samt muligheden for at udnytte dette middel til at påvirke det nationale sindelag i afstemningsområderne.

At det blev anset for et middel, der kunne få betydning i den nationale kamp,

Medlemsblad for:
**Numismatisk Forening
for Nord- og Sydslesvig**

Redaktion/ Kommission:

Jens Madsen
Jørgensby 14
6310 Broager
jensmadsen@moneta.dk

Tlf.: 40 14 21 63

Gengivelse af artikler kun
efter indhentet tilladelse
og med kildeangivelse.

Formand:

Henning Kjær
Kærmindevej 17
6400 Sønderborg.
Tlf.: 74 43 34 82

Fakjaer@mail.tele.dk

Brevbud:

Ved brevbud betales 3% i
salær og evt. porto.

Faste brevbud skal være
fremme dagen før auktionen.

Modtages af
H. C. Deelee
Genner Bygade 29
6230 Røde Kro
Telefon 74 66 49 50
hansdeele@bbsyvd.dk

Oplag: ca. 80 stk.

Foreningens vedtægter kan
altid rekvireres hos
formanden.

www.nfns.dk

Tryk: Langenberg
Sønderborg

ses blandt andet af de overvejelser, der blev gjort i forbindelse med udgivelsen af Johannes Holtz' nødpenge i Flensborg. Det viste sig dog hurtigt, at plebiscitpengesedlerne var et yndet samlereobjekt og at der derfor kunne tjenes gode penge på at lave nye, både fordi samlere var villige til at betale mere end sedlernes pålydende værdi og fordi de ikke indløste sedlerne ved deres udløb. Både for offentlige og private institutioner var det økonomiske incitament til at lave egne plebiscitsedler så stort, at det i hvert fald fra foråret 1920, fremstår som den primære grund til den fortsatte produktion af nye sedler. Faktisk tyder alt på, at produktionen blev forøget efter folkeafstemningerne havde fundet sted i februar og marts 1920. Ikke fordi der var en øget efterspørgsel efter nødbetalingsmidler men fordi plebiscitpengene var eftertragtede blandt samlere og derfor udgjorde en oplagt mulighed for at tjene penge i en tid, hvor den tyske økonomi var i knæ. De mange tiltag og krumspring for at fange, fastholde og forlænge samlerens interesse er et vidnesbyrd om dette.

KILDER

Utrykte:

Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig (ADCB), D9095.
Flensburger Stadtarchiv, XII HS-01038.

LITTERATURLISTE

Bakowsky, Herbert: Das Notgeld der Stadt Flensburg 1914-1923, Band 49 der Schriftenreihe "Die Münze", Verlag Pröh Berlin, 1976-77.

Bonefeld, Olav: "En Sydslesvigsk nødpengeseddel fra 1920", Sønderjysk Månedsskrift, 51. årgang, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 1981, s. 8-13.

Frahm, Hans: "Notgeld. Eine Betrachtung über die Ersatzwertzeichen der Jahre 1914-1924 in Angeln", Jahrbuch des Heimatvereins der Landshaft Angeln, 44. Jahrgang, Heimatverein der Landshaft Angeln - Kappel/Schlei, 1980, s. 85-146.

Hagedorn, C.C.: Broager Spare- og Laanekasse gennem 150 år: et festskrift til 150 års jubilæet: 13. april 1845-13. april 1995, Broager Spare- og Laanekasse, 1995.

Heymsfeld, Ralph: Notgeld: German Emergency Money 1914-1923.
<http://www.coinspot.org/notgeld.html>

Johansen, Erik: Kataloget over Sønderjyske Nødpengesedler, 2018.

Krog, Poul: "Augustenborg flækkes nødpenge", Årsskrift Lokalhistorisk arkiv for Augustenborg og omegn, 2011, s. 36-40.

Kürtz, Jutta og Hans Joachim Kürtz: Für Gold und Silber - Nimm den Schein..., Verlag Lubeck, 1981.

Lindman, Kai; Günther Stolzenberg; Walter Kirstein: Das Papiergeld von Schleswig-Holstein 1812-2002, Kolme K Verlag, 2006.

Lodberg, Jesper: Det store sønderjyske Nødpenge seddelkatalog – Zone 1, Lodberg's Forlag, 2006.

Nr	Me dl		Kons	Opr. Pris	
		Sedler			
1	38	DK ½ mark Broager Si. 15	1	120	
2	38	DK 1 mark Broager med komma efter Slesvig Si. 22	0	45	
3	38	DK 25 pf. Daler Si. 25	0	20	
4	38	DK 50 pf. Daler Si. 26	0	20	
5	38	DK 25 pf. Haderslev 1917 med reklamer Si. 38	1+	30	
6	38	DK 25 pf. Haderslev 1918 Si. 39	01	120	
7	38	DK 50 mark Haderslev Si. 48 	0	1850	
8	38	DK 50 pf. Christiansfeld variant Si. 62 	0	40	
9	153	Ceylon 2 x 2 rupee 1972, 5 rupee 1971, 10 rupee, 2 x 10 rupee 1971	01	100	
10	153	Bolivia 1000 pesos 1982	0-01	5	
11	153	Belgien 50 frank 1966	0-01	15	
12	153	British armed forces 50 new pence 6. Serie	0-01	15	
13	153	Gambia 1 dalasi UÅ (1971)	01	15	
14	153	DK Bornholmerspillet 20, 50, 100, 500 1000 daler ”1 serie” ”Spille ”pengesedler” fra det første Bornholmerspil, hvor sedlerne lignede de originale danske sedler så meget at spillet blev forbudt. Spillet er fra sidst i 1970érne.”	0	150	
15	153	DK 5 kr seddel Si128, 10 kr seddel Si131 reklame ? 	0	25	
16	153	D Theresienstadt 1.1.1943 1, 2 5, 10, 20, 50, 100 kronen 	0-01	500	
17	153	DK 1 kr 1921 2C Recke Si117 brun plet	0-01	50	
18	153	DK 10 kr 1939 O Friis Si105	1+	35	
19	153	DK 10 kr 1948 n Heegaard Si122	1+	100	
20	153	DK 10 kr 1948 t Hellerung Si122	1+	100	
21	84	DK reklame seddel Urmager TH Jeppesen Bogensen 1902?, 4 ratio. Brødmærke 1947 	Lot	HB	
22	84	DK Broager 10 pf 1918 Si18, Haderslev 50 pf 09.1919 Si42	1-,1-	HB	

23	84	DK 10 kr 1969 A4, 1971 B9 Si123	1+	20	
24	84	DK 10 kr 2 x 1976, 7 x 1977 Si139	Lot	90	
25	84	DK 3 x 20 kr 1988 Si140	Lot	60	
26	84	DK 50 kr 2007 B4072L Si151	0	60	
27	84	DK 100 kr 1991 E2913H Si142	0	200	
28	84	DK 100 kr 1998 G0981K Si143	0-01	110	
		Mønter			
29	38	DK 1 øre 1887	1-1+	65	
30	38	DK 1 øre 1889	1+	40	
31	38	DK 2 øre 1886	1-1+	65	
32	38	DK 2 øre 1889	1+	40	
33	38	DK 5 øre 1884	1	40	
34	38	DK 5 øre 1914	1+	60	
35	38	DK 5 øre 1921	1+	40	
36	38	DK 10 øre 1907	01	45	
37	38	DK 10 øre 1910	01	45	
38	38	DK 25 øre 1915	1+	40	
39	38	DK 25 øre 1918	1+	40	
40	38	DK 1 krone 1955	1++	45	
41	153	Møntskrin HxBxD. 19 x31,5 x 22 cm med 10 skuffer med forsk. rum inndeling excl nøgle 	Lot	50	
42	153	DK 4 sk 1871	1+	40	
43	153	DK 5 øre 1960 	0	50	
44	153	DK 10 øre 1905 	0	100	
45	153	DK 10 øre 1918 	01	25	
46	153	DK 10 øre 1936 	0-01	100	
47	153	DK 10 øre 1941 	0	100	
48	153	DK 25 øre 1960 Si6 	S-0	100	
49	153	DK 1 kr 1924 	01-1+	1500	
50	153	DK 1 kr 1934 	01	150	
51	153	DK 1 kr 1936 	01	200	
52	153	DK 1 kr 1940 	01	50	
53	153	DK Stauning Krone	1+	25	
54	153	DK Stauning Krone	1+	25	
55	153	DK Tønder Viehmarkt 3 forsk marked poletter	1+	50	
56	153	Grønland 1 kr 1960	01	60	

57	153	Estland 1 sent 1929	0	25
58	153	Estland 1 sent 1929	0	25
59	153	Estland 2 senti 1934	0	25
60	153	Letland 1 santims 1926 RZ	0	50
61	153	Letland 1 santims 1928 RZ	1+	30
62	153	Letland 2 santimi 1922 RZ	01	60
63	153	Letland 2 santimi 1922 RZ	01	60
64	153	Letland 2 santimi 1922 RZ	1+	35
65	153	Letland 5 santimi 1922 RZ	01	50
66	153	Letland 5 santimi 1922 RZ	01	50
67	153	Letland 1 lats 1924 sølv	01	75
68	153	Rom ubestemt kobber mønt	1	25
69	153	Sverige 10 øre 1870	1	25
70	153	Sverige 10 øre 1874	1	30
71	153	Sverige 10 øre 1887 korr., 1891	1,1	60
72	153	Sverige 10 øre 1925	1(+)	20
73	153	Sverige 50 øre 1875, 1880	1-,1-	30
74	153	Østrig 2 schilling 1928 jub sølv 12 g 64 %	0	30
75	153	Østrig 5 Kreuzer schiede münze 1858 A	1	35
76	153	D Hamburg 1 schilling 1841	0	100
77	153	D Hamburg 1 sechsling 1855	0	100
78	153	D Mechlenburg Schwerein 3 pf 1863A	1++	30
79	153	D Mechlenburg Schwerein 2 pf 1872B	1++	30
80	153	D Preussen ½ silber groschen 1867B	1+	45
81	153	D Preussen ½ silber groschen 1867B	1	25
82	153	D Rostock 3 pf 1843	1+/1	75
83	153	D Sachsen Meiningen 1 pf 1865	01	75
84	153	D 1 pf 1876A, 1876F, 1885J, 1886A	1+	30
85	153	D 1 pf 1887A, 1888A, 1888J	1+	25
86	153	D 1 pf 1889A, 1889E, 1889J	1+	25
87	153	D 1 pf 1890A, 1891A, 1892A, 1892J	1+	30
88	153	D 1 pf 1893A, 1894A	1+	15
89	153	D 1 pf 1888A, 1889A, 1892A, 1893A	1+	30
90	153	D 4 pf 1932A	1++	15
91	153	D 10 pf 1876A	1+	5
92	153	D 50 pf 1924J rente pf, 1928A	1+,0	50
93	153	D 50 pf 1927A, 1928A	01,01	50
94	153	D 1 mark 1906A	01	35
95	153	D 1 mark 1933A, 1934A	01	35

96	153	D 1 mark 1934A, 1934F	01	60	
97	153	D 1mark 1935A, 1936A	0-01	60	
98	153	D 2 mark 1951D, 1968F	01,01	100	
99	190	Israel telefon polet 📞	1+	HB	
100	190	D 5 mark 1936F	1+	50	
101	190	D 5 mark 1937A	1+	50	
102	190	D 5 mark 1939F	1+	50	
103	190	DK 50 øre 2017, 2019, 1 kr 2017, 2019, 2 kr 2019, 2020	Unc	7	
104	190	DK 50 øre 2018, 1 kr 2018, 2 kr 2018, 20 kr 2018	Unc	24	
105	84	DK 10 kr 1908 guld	01	1700	
106	84	DK 10 kr 1913 guld	01	1700	
107	84	DK 20 kr 1913 guld	01	3400	
108	84	DK 1 øre 1874 korr	1	5	
109	84	DK 2 øre 1874	1(+)	15	
110	84	DK 10 øre 1874	1	25	
111	84	DK 1 øre 1875	1+	100	
112	84	DK 2 øre 1875	1	10	
113	84	DK 5 øre 1875?	1-	HB	
114	84	DK 2 kr 1875	1	45	
115	84	DK 1 kr 1876	1	25	
116	84	DK 2 kr 1876	1	45	
117	84	DK 2 øre 1883	1	15	
118	84	DK 2 øre 1887?	1	100	
119		Lindner plastsider (18 ring album) til pengesedler 16 stk 3 lommer model 831	Ny	50	
120		Lindner plastsider (18 ring album) til pengesedler 28 stk 3 lommer model 822	Ny	100	
121		Lindner plastsider (18 ring album) til pengesedler 11 stk 2 lommer model 830	Ny	35	
122		Lindner plastsider (18 ring album) til pengesedler 9 stk 2 lommer model 832, 8 stk 4 lomme model 802408	Ny	50	
123		Lindner plastsider (4 ring album) til pengesedler ca 40 stk 1 lommer model MU1321	Ny	80	

124		Lindner plastsider (4 ring album) til pengesedler ca 146 stk 3 lommer model MU1323	Ny	280	
125		Lindner plastsider (4 ring album) til pengesedler ca 110 stk 2 lommer model 811	Ny	220	

: se billede på www.nfns.dk

Trykte:

Bekanntmachung der internationalen Kommission für Schleswig. 1920.

De sønderjydske Kommune-Pengesedler. Sælges af Den Sønderjydske Fond til fordel for invaliderne og de faldnes efterladte.

Jyllands-Posten 1920.

Kalundborg Avis 1919.

Sonderburger Zeitung 1920.

Vestkysten 1920.

Viborg Stifts Folkeblad 1920.

Østsjællands Folkeblad 1920.

Maynes, Erin Sullivan: "Making Money: Notgeld and the Material Experience of Inflation in Weimar Germany", Art History, September 2019, Vol. 42 (4), s. 678-701.

Numismatisk Forening for Nord- og Syd-lesvig, nr. 7, tirsdag d. 10. marts 2015, Auktion 440,54. årgang.

Olsen, Kaj: "Pengesedler som husflid", Sønderjysk Månedsskrift, 72. årgang, Historisk Samfund for Sønderjylland, Aabenraa 1996, s. 3-6.

Petersen, H.C. 1970: "To nødpengesedler fra Als", Fra Afstemning og genforening - spredte træk fra 1919-1920, Historisk Samfund for Als og Sundeved, 1970, s. 54-71.

Schultz, Ferdinand: "Nødpengesedler i hertugdømmet Slesvig", Gottorp Amt: Jul, Sydslesvigsk Forening for Gottorp amt, 1989, s. 10-11.

Skora, Ariane: "Johann Holtz (1875-1944) - Ein Flensburger Graphiker und Schriftkünstler im Spiegel seiner Zeit", Nordelbingen, Beiträge zur Kunst- und Kulturgeschichte Schleswig-Holsteins, Band 71, 2002, s. 111-143.

Sørensen, Alfred: Nødpengesedler fra Sønderjylland, 1995

Zubek, Paul: "Das Notgeld der Stadt Flensburg zur Zeit der Abstimmung 1919-1920 - entworfen von Johann Holtz", Die Heimat, 84. Jahrgang, Karl Wachholtz Verlag Neumünster, 1977, s. 71-80.

NOTER

1 Maynes 2019, s. 681-82; Heymsfeld: <http://www.coinspot.org/notgeld.html>.

2 Kürtz 1981, s. 8-9; Krog 2011, s. 36.

3 Lodberg 2006, s. 239-291.

4 Lodberg 2006, s. 244-245, 267; Hagedorn 1995, s. 81-82.

5 Petersen 1970, s. 55.

6 Maynes 2019, s. 682.

7 Kürtz 1981, s. 28; Maynes 2019, s. 682; Schulz 1989, s. 11; Numismatisk Forening for Nord- og Sydslesvig 2015.

8 Flensburger Stadtarchiv, XII HS-01038.

9 Kalundborg Avis 09-12-1919; Sørensen 1995, s. 14.

10 Lodberg 2006, s. 14, 21, 64-66.

11 Kürtz 1981, s. 52-3.

12 Zubek 1977, s. 71-80.

13 Zubek 1977, s. 74.

14 Zubek 1977, s. 75.

15 ADCB, D9095; Lindman 2006.

16 ADCB, 9095-5,1.

17 Lodberg 2006, s. 107.

18 Zubek 1977, s. 79.

19 Bonefeld 1981, s. 8-13.

20 ADCB, 9095-5,3.

- 21 ADCB 9095.
 22 ADCB, 9095-5,3.
 23 Bekanntmachungen der internationalen Kommission für Schleswig 18-05-1920.
 24 Lodberg 2006, s. 81-82.
 25 Kürtz 1981, s. 120.
 26 Østsjællands Folkeblad 26-02-1920
 27 Flensborg Avis 14-12-1922.
 28 Sonderburger Zeitung 24-04-1920; Vestkysten 15-03-1920.
 29 Frahm 1980, s. 111.
 30 Skora 2002, s. 126.
 31 Sonderburger Zeitung 24-04-1920; Petersen 1970, s. 58.
 32 Jyllands-Posten 12-10-1920.
 33 Petersen 1970, s. 58.
 34 Viborg Stifts Folkeblad 18-05-1920.
 35 Opslag fra "Den Sønderjydske Fond" om salg af De sønderjydske Kommune-Pengesedler.
 36 Petersen 1970, s. 59-71.
 37 Kürtz 1981, s. 25; Schultz 1989, s. 11; Frahm 1980, s. 126-131.
 38 Lodberg 2006, s. 306.
 39 Flensborg Avis 22-05-1922.

Artiklen har være bragt i "SØNDERJYSKE ÅRBØGER 2020" udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland og skrevet af Klaus Tolstrup Petersen.

Hammerslagspris ved medlemssalg og auktion den 10. januar 2023											
Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris	Nr.	Pris
1	195	22	35	43	24	64	20	85		106	
2	180	23	300	44		65	10	86		107	80
3	75	24	300	45	5	66		87		108	185
4		25	250	46	5	67		88		109	30
5		26	50	47	5	68		89	50	110	160
6		27		48	2	69		90		111	78
7	5	28		49	5	70		91		112	84
8	10	29	35	50	30	71	30	92		113	115
9		30		51		72	15	93	30	114	10
10	5	31		52		73	10	94		115	10
11	5	32		53		74		95	20	116	
12	20	33	40	54	10	75	35	96	26	117	
13		34	50	55		76	14	97		118	10
14	22	35	20	56	20	77	35	98		119	10
15	20	36	24	57	10	78	48	99	24	120	15
16		37		58	75	79	100	100		121	35
17		38		59	75	80	60	101		122	62
18		39		60	5	81		102	30	123	16
19		40		61	5	82		103		124	30
20	35	41		62	38	83		104	90	125	32
21		42	20	63	10	84		105	78	©	

Numismatisk Forening afholder medlemsmøde med auktion **tirsdag den 14. marts 2023 kl. 19.30 i Borgerhuset, Rødekrohallen, Østergade 40c, Rødekro.**

Da foreningens beholdning af kommission mønter og sedler er ved at være solgt, vil vi gerne opfordre medlemmerne til at indlevere til salg.

Vi har hygge kaffe snak om vores samleri 4. tirsdag i måneden kl 1330-16 i **Borgerhuset, Rødekrohallen, Østergade 40c, Rødekro.**